

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

Lilija Jurgīte

*Latviešu valoda funkcionālā aspektā
Skolēna rokasgrāmata*

ETNOLINGVISTISKAIS ASPEKTS
BALTI UN BALTU VALODAS

5.8. Latgalieši un viņu valoda

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”
prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”
pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”
aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”
apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu
kompetences paaugstināšana”

Latvijas Universitātes realizētā projekta

**„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārīzglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,

LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga 2011

5.8. LATGALIEŠI UN VIŅU VALODA

Atcerieties!

Latgaļi

1. dsk. *Viena no baltu tautībām, kurai latviešu tautības veidošanās procesā ir bijusi noteicošā loma.*

2. arī vsk. *Šīs tautības piederīgais.*

Latgaļu valoda

Baltu valodu grupas valoda, viena no senlatviešu cilšu valodām, kas 1. gt. – 2. gt. sākumā runāta tagadējā Austrumvidzemē un Latgalē.

(<http://www.tezaurs.lv/sv/>)

Atcerieties!

Latgalieši

Latgales pamatiedzīvotāji.

Latgaliešu rakstu valoda – sāka veidot 18. gs. augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu atspoguļošanai rakstos; principi vairākkārt pārstrādāti, pareizrakstība noteikta .. latgaliešu ortogrāfijas komisijas lēmumos.

(<http://www.tezaurs.lv/sv/>)

Latgaliešu valoda

Daļēji kodificēts [normēts] latviešu valodas reģionālais paveids, kas izveidots uz latgalisko izlokšņu pamata. Latgaliešu rakstu valoda tiek lietota rakstveida saziņā, ieskaitot literatūru, un publiskajā runā.

<http://termini.lza.lv/term.php?term=latgalie%C5%A1u%20valoda&list=&lang=LV>

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Izlasiet tekstu.</i> • <i>Atrodiet atbildi uz jautājumu: kas, pēc Annas Stafeckas domām, ir latgaliešu valoda?</i> • <i>Kā Jūs atbildētu uz šo jautājumu?</i> 	<p>Latgaliešu valodas krustmāte</p> <p>Kad kārtējo reizi uzliesmo strīds, vai Latgales latviešiem ir valoda, dialekts vai izloksne, kā glābšanas riņķis parasti tiek meklēta kāda no trim lielākajām autoritātēm šajā lietā — Latvijas Universitātes (LU) asociētā profesore, Dr. philol. Lidija Leikuma, LU profesore, akadēmiķe Janīna Kursīte vai LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece, Dr. philol. Anna Stafecka. Paši latgalieši viņas dažkārt pa jokam dēvē par latgaliešu valodas akadēmiskajām krustmāmiņām, kam vairākkārt pērto un atstumto bērnu ir nācies gan auklēt, gan aizstāvēt, gan audzināt. Kad jautāju Annai Stafeckai, kā viņa nomierina strīdā sakarsušos prātus, atbilde ir izsvērta un rāma. "Zinātniski korekti būtu teikt — latviešu valodas dialekts ar savu rakstu valodu. Taču nevajadzētu slimīgi uztvert arī nosaukumu latgaliešu valoda. Ne jau tas tik svarīgi, kā mēs to kuru reizi nosaucam. Galvenais, ka mēs apzināmies, ka arī Latgalē runātā valoda ir latviešu valoda, ka tā ir viena no saknēm, kas baro visas tautas dzīvības koku."</p> <p>(Annas Rancānes raksta fragments. Publicēts: 2004. g. 23. aprīlī laikrakstā <i>Diena</i>) http://www.vietne.lv/modules.php?name=News&file=article&sid=43</p>
---	--

1.tabula

<i>Kas, pēc Annas Stafeckas domām, ir latgaliešu valoda?</i>	<i>Kā jūs atbildētu uz šo jautājumu?</i>

- **Strādājiet grupās!**
- **Izlasiet Annas Rancānes raksta fragmentu.**
- **Atbildiet uz jautājumiem:**
 1. **Kāpēc latgaliešiem viņu valoda ir bijusi tik svarīga?**
 2. **Kāda, Jūsuprāt, ir reģionālo valodu nozīme mūsdienās?**

Eiropā ar savu valodu un evaņģēliju

Latgaliešu rakstībai ir dziļas saknes — 2003. gadā apritēja 250 gadu, kopš Viļņā nodrukāta pirmā līdz mūsdienām saglabājusies latgaliešu grāmata Evangelia toto anno..., jeb Evaņģēliji visam gadam. Šopavasār [2004.g.] ar Valsts kultūrkapitāla fonda un Latvijas Zinātnes padomes atbalstu SIA Madonas poligrāfists nodrukāts šīs grāmatas faksimilizdevums, kuram pievienots kultūrvēsturisks apcerējums latviešu, lietuviešu un angļu valodā par latgaliešu rakstu valodas attīstības gaitu. Šī kultūrvēsturiski nozīmīgā izdevuma atbildīgā redaktore un zinātniskās daļas sagatavotāja ir Anna Stafecka. "Šī grāmata Latgales latviešiem ir ļoti nozīmīga, jo no tās līdz pat XX gadsimta sākumam Latgales baznīcās tika sludināts Dieva vārds. Ne visās pasaules tautu valodās ir izdots evaņģēlijs. Tas bija liels gods — sagatavot izdošanai šādu grāmatu," saka Anna.

Valodniece ir pateicīga dzimtās puses bagātajai kultūrvidē. Nautrēnu vidusskolā bērni jau pirms atmodas aktīvi pētījuši dzimtā novada vēsturi, zinājuši par drukas aizliegumu un rokraksta literatūru, tikušies ar literātiem novadniekiem. "Skolā starpbrīžos runājām tikai latgaliski, un neviens mums nekad neizrādīja, ka tas ir slikti vai nepareizi." Studiju laikā laimējies noklausīties dialektoloģijas kursu pie profesores Martas Rudzītes, kas daudziem iemācījusi mīlēt savu dzimto izloksni un uztvert to kā vērtību.

"Reģionālajiem dialektiem un valodām pēdējā laikā tiek pievērsta arvien lielāka uzmanība visā pasaulē. Igaunijā tiek atjaunota gandrīz jau zudusī dienvidigauņu valoda, arī lietuvieši izdod periodiskos izdevumus žemaišu rakstu valodā, divas rakstu valodas sadzīvo Norvēģijā. Latvija šai ziņā atkal velkas astē. Bez novadu valodu jeb dialektu saglabāšanas arī mūsu literārā valoda būs tikai nabaga bārene," saka Anna Stafecka.

(Annas Rancānes raksts. Publicēts: 2004. g. 23. aprīlī laikrakstā *Diena*)

<http://www.vietne.lv/modules.php?name=News&file=article&sid=43>

Iepazīstieties!

Lidija Leikuma

Skat.: Lightbox galerijas

5.8. Latgalieši un viņu valoda

1.attēlu vai

<http://www.lu.lv/filol/dialekt/Leikuma/leikuma.htm>

Skat.: Lightbox galerijas

5.8. Latgalieši un viņu valoda

2.attēlu vai

<http://www.lu.lv/zinas/t/6460/>

3. maijā Rīgas pilī L.Leikuma par nopelniem Latvijas labā saņēma Atzinības krusta V šķiru.

Lidija Leikuma

Latvijas Universitātes Humanitārās fakultātes Baltu valodu katedras asociētā profesore, filoloģijas zinātņu doktore. Kopš 1983. g. strādā LU Filoloģijas [tagad Humanitārajā] fakultātē

Pētnieciskās darbības galvenās nozares: latviešu valodas (ieskaitot latgaliešu rakstu valodu) vēsture, latviešu dialektoloģija un toponīmika. Lasa lekcijas gan LU studentiem, gan skolotājiem vasaras kursos, bibliotēku un citiem kultūras darbiniekiem, līdzdarbojas Latvijas Zinātnes padomes projekta „Latvijas novadi“ apakšprogrammā „Latgaliešu rakstu valodas un literatūras vēsturē“, Valsts valodas centra ekspertu komisijas Vietvārdu apakškomisijā, Latgaliešu rakstu valodas ortogrāfijas apakškomisijā, organizē un vada Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātes Dialektoloģijas lasījumu, rediģē izdevumus Latgales Kultūras centra izdevniecībā. Aktīvi darbojas Rīgas latgaliešu biedrībā Trešā zvaigzne kopš tās dibināšanas, vada biedrības zinātnisko programmu.

Nepārvērtējams ir Lidijas Leikumas ieguldījums Sibīrijas latgaliešu diasporas apzināšanā, ekspedīciju rīkošanā, materiālu vākšanā un izpētē. Kopš 2006. gada regulāri rīkotas ekspedīcijas pie Krievijas Federācijas Krasnojarskas novadā dzīvojošajiem latgaliešiem, savākts plašs materiāls, rīkotas valodas skolas, citi pasākumi. Šīs zūdošās diasporas fiksēšana vēsturei un nākamībai ir uzdevums, ko profesore apzinājusies kā savu misiju.

[\(http://www.lu.lv/zinas/t/6460/\)](http://www.lu.lv/zinas/t/6460/)

Latgaliešu valoda - strīdus ābols vai Latvijas kultūrvērtība?

(Egītas Terēzes Jonānes saruna ar Lidiju Leikumu)

Ja runājam nākotnes perspektīvā, nav jābaidās par to, ka latgaliskais varētu traucēt latviešu literārajai valodai vai latviešu nācijai kopumā. Eiropā notiek pretējs process - pastāv liela interese par reģionālajām un mazajām valodām. Mūsu politiķu gudrība izpaustos, ja viņi deklarētu savu toleranci pret latgalisko un latgaliešu valodai piešķirtu reģionālās valodas statusu. Gandarījums par to, ka latviešu valodas likumā uzsvērts - latviešiem ir latviešu un latgaliešu rakstu valoda. Latvijas aprītē jāienāk arī visam latgaliskajam. Latgaliešu valoda satur vērtības, kuras nav atrodamas latviešu valodā. Sarunā lietojam vārdu "sāta" nevis "mōja" (māja), mums ir savs vārds un nekāda "māja" nav jātaisa no somugrisma "māja".

Latgaliešu valoda ir un būs bagātību krātuve tiem, kas pēta Latvijas kultūrvēsturi. Tik ilgi, kamēr valoda nebūs tik piesārņota, kā mēs to dzirdam jauniešu runā -- "Davai, moška točna pojejali !" Padomju laikos valodā tika piesārņota ar nevajadzīgiem krievu vārdiem, kuri daiļākā skanējumā rodami pašā latgaliešu valodā. Tā vairs nav skaidra kā avota ūdens, taču valoda joprojām ir vērtīga, attīrāma un kopjama.

Mēs strādāsim, lai latgaliešu valoda atgūtu savu dzidrumu un lai tā atkal bagātinātu latviešu valodu. Latgalei ir rakstnieki, kuri rakstīja tikai latgaliešu valodā, viņus vajadzētu ietvert latviešu literatūras vēstures zelta fondā. Krāslavas Garīgā semināra pirmie absolventi latgaliešu valodā sarakstīja unikālas grāmatas -- pirmo latgaliešu gramatiku, pirmo latgaliešu vārdnīcu (trīs daļās 1858. gadā to izdeva Kurmins), pirmā latgaliešu populārzinātniskā grāmata (Vecā Stendera "Augstas gudrības grāmatas" analogs), proti, Jezupa Maculeviča "Pavuceišono un vysaidi sposobi zemņiku latvīšu" (izdota 1850. gadā).

Kāpēc latviešu un latgaliešu bērns mācās par Neredzīgo Indriķi, bet nepazīst Franča Trasuna devumu? Ļoti priecājos par Latgales skolotāju vasaras kursiem "Vosorošona", kas latgaliešu skolotājiem kļūst par vajadzīgu un svētu notikumu. Varbūt mēs jūtam latvietības drīzo galu, varbūt šādos izšķirīgos brīžos sākam apzināties tautas un valsts svētumu augstākā līmenī nekā pirms tam. Varbūt mēs vēl varam kaut ko saglābt nākamām paaudzēm.